

одна библиотека
ДОЈЕ ДОМАНОВИЋ

ПЕСКОВАЦ

CP 821.163.41-32

ЈИЋ М.

првих дана

0000204

COBISS o

Мирко Бајић

Из првих дана овога века

Сремски Карловци
1899

[illegible]

Ср.

204

82.163.41-32

МИРКО БАЈИЋ

ИЗ ПРВИХ ДАНА ОВОГА ВЕКА

ИСТОРИЈСКА ЦРТА

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
ГРАДА БЕОГРАДА
ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА
РАЈСКИ ДОМАЊИЦИ
ПЕСКОВАЦ

Бр. 17.063
Струка 9.497.1

ОДШТАМПАНО ИЗ „БРАНКОВА КОЛА“ 1899.

У СРЕМ. КАРЛОВЦИМА
СРПСКА МАНАСТИРСКА ШТАПARIЈА
1899.

У коначу старога базрђанбаше Ибра-
хима, на Бајиру, у једној одаји сеђаху
двојица. Одавно ни један ни други
не проговорилише ни речи. Један чешће про-
меша машицама жар у мангалу, што стајаше
пред њим, и сваки час мења угљен на лули
својој; други палактно се на јастук, упро-
очи у таваницу, и тек овда онда прпмакне
чибук устима.

Овај други, човек од својих четрдесет
година, широкх груди, здрав као тресак,
беше се замислио: с лица му се чита да нешто
крупно смишља. Опазивши то, онај први не
хте му ничим пресецати ток мисли. Али, не-
стриљив са тако дуга ћутања, све чешће
бркне машицама по мангалу. Њему је могло
бити око тридесет година; беше црнупараста
лика, немирна погледа.

— Овако се дуље не море! — једва про-
збори онај старији.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
„Радоје Домановић“

Инв. бр. _____

Својеручна _____

Vконаку старога базрђанбаше Ибра-
хима, на Бајиру, у једној одаји сеђаху
двојица. Одавно ни један ни други
не проговорише ни речи. Један чешће про-
меша машицама жар у мангалу, што стајаше
пред њим, и сваки час мења угљен на лули
својој; други налактио се на јастук, упро-
очи у таваницу, и тек овда онда примакне
чибук устима.

Овај други, човек од својих четрдесет
година, широких груди, здрав као тресак,
беше се замислио: с лица му се чита да нешто
крупно смишља. Опазивши то, онај први не
хте му ничим пресецати ток мисли. Али, не-
стрпљив са тако дуга ћутања, све чешће
бркне машицама по мангалу. Њему је могло
бити око тридесет година; беше црвупараста
лика, немирна погледа.

— Овако се дуље не море! — једва про-
збори овај старији.

— Донета не море! И нећемо да тако остане.

— Онај крмак у Београду попио би нас у кашу воде. Јавно иде у дамију те клања, а тајно се влашком Богу моли... Напустио рају те чини што хоће. Мало му је било што од нас почини онолики покор пре неколико година: поломи нас, потуче вође наше, изјурп нас из пашалука, позаузима нам имања; све му је то мало, него и сада, када смо се вратили, хтео би да нас држи као псе на ланцу. Кога себи позове, тај се више кући не враћа. „Отишао у Стамбол; отпратио га везир пашаху“: тако одговарају његови кавази на запиткивања о онима које је помрчина појела у везиrowу конаку... Нећемо тако! Трпесмо доста, више се не море. Ваља да се зна ко заповеда, а ко треба да слуша. Или ће раја бити права раја, или ћемо све под нож метнути!...

— Тако, соколе! Та ти ваља! Доста је било невоља наших. Другови наши готови су да пођу куд им се рекне. Ако нам устреба помоћи, добићемо из Зворника у свако доба. Јаничари ће за све одмаздити Хаџи-Мустај-пашин!

Један од ове двојице, онај старији, беше старешина шабачких јаничара, Бег Новљанин; а онај други — пријатељ његов, Ђурт-Оглија.

Откако се вратили јаничари у београдски пашалук, ни ерлијама нису све козе на броју,

а већ раји се ухватио лед око срца. Ни везир царски у Београду, Хаџи-Мустаја-паша, ни велики везир у Стамболу, ни сâм падишах нису задавали толико страха као Бего и Ћурт-Оглија у шабачкој нахији.

Било је у Шапцу око 500 јаничара, све од зла оца а од горе мајке. Они су у разним службама, има међу њима и запатлија, од којих је занат слабе користи видео, има их и злеудих трговаца, а највише их има — правих беспосличара. Не кидају се радом, јер је Алах створио рају за то, да ради и њих храни.

А међу шабачким јаничарима најчувенији, по злу, беху поглавице њихове: Бего и Ћурт-Оглија. Што пауме то учине; ко им смета, тога уклоне. Био рајетин, или правоверни — нису правилни избор, морао им је дати што зашиту.

Као изгладнели вуци, кад упадну међу овце, тако јаничари, пошто им се допусти повратак у београдски пашалук, јурнуше на рају. Бивало је да узгред окаче и по којег ерлију.

✱

Недељу дана после онога разговора између Беге и Ћурт-Оглије дође у Шабац тамнавски оберкнез Ранко Лазаревић. У разговору с њиме, Бего Новљанин, који већ беше приграбио готово сву власт у своје руке, ослањајући се на шабачке јаничаре, затражи од кнеза Ранка да удари на своју кнежину један повелики прирез за

рачуи својих јаничара. Кнез Рацко одби тај захтев.

— Ама, кнеже, право је ово што ја тражим. Ови су људи неколико година били у изгнанству, измучили су се, истрошили се, а њихова су имања други притисли, приходе им други збирали, сад им треба помоћи док се опораве.

— Нека их помаже, ко хоће и ко има. Раја је сиротна, не може да измирује ни садашње порезе. Нити смо их ми изгнали, нити смо их звали да се враћају.

— Немој, кнеже, тако! Требаћемо ми један другом. Буди ти сад мени на руци, а ја ћу теби другом приликом.

— Мени по ту цену не треба ничије пријатељство.

— Ти се белћим уздаш у везира. Може бити да ћеш се кајати.

— Поштено сам увек радио, па се нисам никад кајао.

Разговор се на овом прекиде.

У повратку из Шапца, кнез Рацко премисљао о овом разговору. Знао је он да с повратком јаничара долази и старо зло. Сад ништу, после ће отимати. Није им дао што траже, јер није могао дати; није пристао да се на сиротињу удари један нов терет, јер је и онако много оптерећена. Он је био у праву, али зар напасник зна за право? Донета је се уздао у везира, ама је знао какав је пекенџан Бего. Паде му на ум његова претиња: „Може бити да ћеш се кајати“. Оно и јест му оштро

одговарао, али зар би било *користи* да му је друкчије говорио? Курјак не зна за лепу реч, ни за најлепшу молбу...

Све у тим мислима стиже и кући.

*

На *Тривуљ Дан* држи се водица на Сопоцкој: Свилеушани и Брдаричани излазе на молитву. Ту долазе махом старешине кућне; женскиње слабо излазе. Неки изнесу у вучијама и ракије, да искрчме тога дана. Ако се деси благо време, остају ту до пред ноћ.

Око ручанице стиже и кнез Ранко са својим рођаком, поп-Луком, оба на добрим коњима, а са њима двацесет оружаних момака. Кнезу Ранко могло је бити око четрдесет година, висок, снажан човек, лепа лика, дугих бркова, с отпунштеним низ плећа перчином. Поглед му је оштар. Пред њим се не лаже. Кога он погледа у очи, мора истину говорити. Мудар старешина, правичан судија, слободна срца, речит; кнез Ранко је био познат на далеко изван своје кнежине. Сваки га је уважавао: Срби су га поштовали, Турци су га се бојали, везир га је волео.

На њему беше просто одело: чакшире и гуњ од црна сукна са повнше вушена гајтана; памуклија од свилене ћитабије турске покриваше грудњак — кожух. На глави црвен фес цариградски. За силавом, као увек, два пиштоља и јатаган; окорамно кратку мешану.

Поп Лука младић од 25—26 година, далеко нижи растом од свога рођака, не беше

ни оне снаге ни онога лика, али окретан, као ватра жив.

Сви скочинше на ноге, да дочекају своју старешине. Кнез и свештеник! То је сва власт, коју раја имаде своје крви и свега закона. То је власт коју народ вољно слуша. То је памет којој се Србini за савет обраћа, с уверењем да ће бити упућен како ваља. Кућа Лазаревића изодавна светли свој Тамнави шабачкој.

Видећи наоружане момке кнежеве, сви се ишчуђаху и сваки се довијаше шта ли је томе узрок. Оно и до сада је кнез водио собом по којег а оружаног а момка, али сад их води дванаест! Није се у околини огласио никакав зликовац, а онет неће бити без узрока што их је повео.

Кнез Ранко и поп Лука поздравише се с људма. Старији приђоше им ближе. Отпоче се обичан разговор о здрављу, о тежачким пословима, о стоци. . . Поп устаде, приђе грму где се држи молитва, где нико сести неће, као на освећено место. На два кочића, побијена у земљу, утврђена даска, представљаше *часну трпезу*. Ту разви једну шамију, извади књиге, епитрахил, дрвен крст, воштаницу свијену у котур и мало тамњана. Сви поскакаше и, гологлави, збине се у гомилу иза попа. Пред свима је, одмах иза попа, кнез Ранко. Један приђе те узе воштаницу, припали је и прилепи на освећени грм; други приноси земљану кадионицу са живим угљеном; трећи спусти на трпезу жут топрак с водом и киту босиљка.

Отпоче се молитва. Поп је тихо читао, народ се свесрдно Богу молио. Сваки се моли Богу за себе, како ко уме и зна. Неки шапућу молитве које су од својих стариних научили. Освети поп и водицу, кропи на све стране, призива благослов Свемогућега на измучени народ српски. И баш кад стадоше прилазити, један по један, да целивају крст и да се покрепе водицом, а на пропланку према овима, ни пушкомет далеко, указа се група оружаних Турака, коњаника. Свакога текну у срце. „Откуда ови? Шта ли ће овде? И колико их је!“

Турци застадоше тренутак два, па ето их, у касу, право међу народ. Напред јахаше Ђурт-Оглија, а за овима двадесет јаничара.

— Рајо, бре! Коње прихватај!

Кнез махну главом. Издвоји се група млађих људи те прихватише јаничарске коње.

Ђурт-Оглија приђе кнезу, поздрави се с њиме. Рече и пону две три речи, а остале и не погледа, и ако му се понизно поклонише. Неки похиташе да простру праме, да се „честити ага“ одмори.

— Ми пошли на Уб послом, па, у путу, сазнадох да је данас овде ваша молитва, те се навратих да чујем како сте, да видим шта радите.

— Ако, ако! — вели кнез. — Ко год дошао, добро дошао! И ја сам сазнао да ћете проћи данас, па рекох: Да хоће откуд да се уврате! ... Децо, дајте ракије!

Дрвене чутурице и земљане плоске са

Отпоче се молитва. Поп је тихо читао, народ се свесрдно Богу молио. Сваки се моли Богу за себе, како ко уме и зна. Неки шапућу молитве које су од својих старијих научили. Освети поп и водицу, кропи на све стране, призива благослов Свемогућег на измучени народ српски. И баш кад стадоше прилазити, један по један, да целивају крст и да се покрпе водицом, а на пропланку према овима, ни пушкомет далеко, указа се група оружаних Турака, коњаника. Свакога текну у срце. „Откуда ови? Шта ли ће овде? И колико их је!“

Турци застадоше тренутак два, па ето их, у касу, право међу народ. Напред јахаше Ћурт-Оглија, а за овима двадесет јаничара.

— Рајо, бре! Коње прихватај!

Кнез махну главом. Издвоји се група млађих људи те прихватише јаничарске коње.

Ћурт-Оглија приђе кнезу, поздрави се с њиме. Рече и попу две три речи, а остале и не погледа, и ако му се понизно поклонише. Неки похиташе да простру праме, да се „честити ага“ одмори.

— Ми пошли на Уб послом, па, у путу, сазнадох да је данас овде ваша молитва, те се навратих да чујем како сте, да видим шта радите.

— Ако, ако! — вели кнез. — Ко год дошао, добро дошао! И ја сам сазнао да ћете проћи данас, па рекох: Да хоће откуд да се уврате!... Децо, дајте ракије!

Дрвене чутурице и земљане плоске са

ни оне снаге ни онога лика, али окретац, као ватра жив.

Сви скоцише на ноге, да дочекају своје старешине. Кнез и свештеник! То је сва власт, коју раја имаде своје крви и свега закона. То је власт коју народ вољно слуша. То је памет којој се Србин за савет обраћа, с уверењем да ће бити упућен како ваља. Кућа Лазаревића изодавна светли свој Тамнави шабачкој.

Видећи наоружане момке кнежеве, сви се ишчуђаху и сваки се довијаше шта ли је томе узрок. Оно и до сада је кнез водио собом по којега оружаног момка, али сад их води дванаест! Није се у околини огласно никакав зликовац, а опет неће бити без узрока што их је повео.

Кнез Ранко и пон Лука поздравише се с људма. Старији приђоше им ближе. Отпоче се обичан разговор о здрављу, о тежачким пословима, о стоци. . . Поп устаде, приђе грму где се држи молитва, где нико сести неће, као на освећено место. На два кочића, побијена у земљу, утврђена даска, представљаше *часну трпезу*. Ту разви једну шамију, извади књиге, епитрахил, дрвен крст, воштаницу свијену у котур и мало тамњана. Сви поскакаше и, гологлави, збине се у гомилу иза попа. Пред свима је, одмах иза попа, кнез Ранко. Један приђе те узе воштаницу, припали је и прилепи на освећени грм; други приноси земљану кадионицу са живим угљеном; трећи спусти на трпезу жути топрак с водом и киту босиљка.

ни оне снаге ни онога лика, али окретан, као ватра жив.

Сви скочише на поге, да дочекају своје старешине. Кнез и свештеник! То је сва власт, коју раја имаде своје крви и свега закона. То је власт коју народ вољно слуша. То је памет којој се Србин за савет обраћа, с уверењем да ће бити упућен како ваља. Кућа Лазаревића изодавна светли свој Тампави шабачкој.

Видећи наоружане момке кнежеве, сви се пичуђаху и сваки се довиђаше шта ли је томе узрок. Оно и до сада је кнез водио собом по којег оружаног момка, али сад их води дванаест! Није се у околини огласио никакав зликовац, а опет неће бити без узрока што их је повео.

Кнез Раинко и поп Лука поздравише се с људма. Старији приђоше им ближе. Отпоче се обичан разговор о здрављу, о тежачким пословима, о стоци. . . Поп устаде, приђе грму где се држи молитва, где нико сести неће, као на освећено место. На два кочића, побијена у земљу, утврђена даска, представљаше *часну трпезу*. Ту разви једну шамију, извади књиге, епитрахил, дрвен крст, воштаницу свијену у котур и мало тамњана. Сви поскакаше и, гологлави, збише се у гомилу иза пона. Пред свима је, одмах иза попа, кнез Раинко. Један приђе те узе воштаницу, припали је и прилепи на освећени грм; други приноси земљану кадионицу са живим угљеном; трећи спусти на трпезу жут топрак с водом и киту босиљка.

Отпоче се молитва. Поп је тихо читао, народ се свесрдно Богу молио. Сваки се моли Богу за себе, како ко уме и зна. Неки шапућу молитве које су од својих старијих научили. Освети поп и водицу, кропи на све стране, призива благослов Свемогућег на измучени народ српски. И баш кад стадоше прилазити, један по један, да целивају крст и да се покропе водицом, а на проплавку према овима, ни пушкомет далеко, указа се група оружаних Турака, коњаника. Свакога текну у срце. „Откуда ови? Шта ли ће овде? И колико их је!“

Турци застадоше тренутак два, па ето их, у касу, право међу народ. Напред јахаше Ђурт-Оглија, а за овима двадесет јаничара.

— Рајо, бре! Коње прихватај!

Кнез махну главом. Издвоји се група млађих људи те прихватише јаничарске коње.

Ђурт-Оглија приђе кнезу, поздрави се с њиме. Рече и попу две три речи, а остале и не погледа, и ако му се попизно поклонише. Неки похиташе да простру праме, да се „честити ага“ одмори.

— Ми пошли на Уб послом, па, у путу, сазнадох да је данас овде ваша молитва, те се навратих да чујем како сте, да видим шта радите.

— Ако, ако! — вели кнез. — Ко год дошао, добро дошао! И ја сам сазнао да ћете проћи данас, па рекох: Да хоће откуд да се уврате!... Децо, дајте ракије!

Дрвене чутурице и земљане плоске са

добром шљивовицом стадоше прелазити из руке у руку.

Јаничари се разделили у групе по двојца тројца: опасали цео сабор.

Кнежеви момци баве се у близини његовој, готови да одмах изврше сваку његову наредбу, оштро мотрећи на цезване госте.

Пошто се обредише двапут три ракијом, кнез рече да се постави за ручак.

Ћурт-Оглија сео у горње чело, до њега је кнез Рапко с једне, а чича Сретен из Бр-дарице с друге стране, па поп Лука и још десетак старијих људи, одабранијих домаћина. Остали ће ручати доцније.

Јаничари осташе на својим местима, а и кнежеви момци.

По ручку упитаће Ћурт-Оглија:

— А пита ће ти, кнеже, околики људи под оружјем? Као да ћеш с ким у битку.

— Сазнао сам да ћеш данас проћи овуда па, може бити, и увратити се овде, као што си, ето, и учинио, те наумих дочекати те како ваља. Ова простота, кад се још мало и напије, често и не зна шта чини. Може да се деси који штогод киван некоме од вас, па би могао и учинити какав начариз. Да то спречим, да *вас* заштитим, ето за то сам данас повео ове момке.

— Све је то лепо, али оружје раји не треба. Водимо *ми* своје момке да угрупе перед, ако би се где десио. А они ће твоји, чим се свикну оружју, одбећи у гору. И онда си ти крив.

— Не бојим се ја тога да ће који од њих одбећи у гору. Од добра се не бежи. И мени је стало за тим, да свуда буде мир. . . А да нешто цапљу ја вуци ја хајдуци, шта би ми онда момци без оружја? . . .

— Ти се, кнеже, не наравна ономад с Бегом. Оно може да буде, само ако ти хоћеш. Гледај да се с њим наравнаш, јер друкчије не може бити.

— Цару цареву, везиру везиреву: сваком дајемо што је његово. Више се не може, нити се има откуд.

— Видећемо хоће ли се моћи. . .

После подне одоше Турци, а и народ се стаде разилазити.

— Чу ли ти, поне, шта онај пас данас говори? Прети и он! . . . Као бајаги пошли на Уб, а знам да су одавде отишли право у Шабац.

— Ваља бити на опрезу. Они се спремају на некакво зло.

— А с тога и водим момке. Зликовци су, знам; они ће тражити прилику да се искале. Јавићу и везиру шта траже.

*

Пред мрак, у Бели Понедељник, устави се пред вратницама кнез-Ранковим један коњаник. Викну домаћица. Један момак испаде да отвори.

Путник одјаха, даде дигти момку, па уђе у кућу. То беше кнез Алекса из Брањковине.

Поседали су око ватре. Кнез Алекса долазно, вели, послом у Зукве, па онда окренуо и овамо. Разговор се отпоче о воденици сви-

— Не бојим се ја тога да ће који од њих одбећи у гору. Од добра се не бежи. И мени је стало за тим, да свуда буде мир... А да пенито нанђу ја вуци ја хајдуци, шта би ми онда момци без оружја?...

— Ти се, кнеже, не наравна ономад с Бегом. Оно може да буде, само ако ти хоћеш. Гледај да се с њим наравнаш, јер друкчије не може бити.

— Цару цареву, везиру везиреву: сваком дајемо што је његово. Више се не може, нити се има откуд.

— Видећемо хоће ли се моћи...

После подне одоше Турци, а и народ се стаде разилазити.

— Чу ли ти, попе, шта онај пас данас говори? Прети и он!... Као бајаги пошли на Уб, а знам да су одавде отишли право у Шабац.

— Ваља бити на опрезу. Они се спремају на некакво зло.

— А с тога и водим момке. Зликовци су, знам; они ће тражити прилику да се искале. Јавићу и везиру шта траже.

*

Пред мрак, у Бели Понедељник, устави се пред вратницама кнез-Ранковим један коњаник. Викну домаћина. Један момак испаде да отвори.

Путник одјаха, даде днзгин момку, па уђе у кућу. То беше кнез Алекса из Браковине.

Поседали су око ватре. Кнез Алекса долазно, вели, послом у Зукве, па онда окрећуо и овамо. Разговор се отпоче о воденици сви-

леушкој на Тамнави. Кнез Алекса каже да су му се жалили Зукварци на неке поредовнике, Свилеушане, да им узимају велики ујам. „Него, вели, види ти то, Бога ти, па нареди већ како знаш“.

— А пађе ли се понека рђа, те хоће да узме више него што треба. Уредићу ја то, не брини.

Малога Марка, синчића домаћинова, узео гост на крило, па га милује. Прича му о Краљевићу Марку како је био велики јунак, па и он — Марко — да буде такав јунак, да бије Турке.

— Е, што ти једна рђа може да зада посла! — рећи ће кнез Алекса. — Знате већ Маричиће у Зуквама. Честит је то дом откако је. Млађи старије слушају, лено се слажу и, Бога ми, лено напредују. Ама наишла се једна рђа у кући, једна жена удовица, па да растури кућу! Слушам је одавно о том, па све мислим да то није ништа озбиљно. Али она пошла злим путем, па тера све даље. Заузео се однекуд за њу и опај врљави Усо са Уба, па их усуквао, јаднике, те готово пристали на све што траже од њих. А бар да је са шта потекла та несрећа. него за бацбадава. Делно старешина вуну женама, па свакој дао према броју деце. Удовица има само једно дете, па њој најмање дошло. Она надала дреку како њено дете, и ако је без оца, неће бити сироче док је ње. Па ти удари у страну, све тера некакав пркос. Она поткрада кућу те даје онима који јој држе страну, а они опет

трче и траже помоћи да им она не затре. Растура се, а не привређује се. Пропаст готова! Дође ми сиромах Милисав, па само што не плаче. „Ајде, вели, молим те, да видиш каква је ово несрећа ударила у нашу кућу!“ С тога сам и долазио у Зукве.

— Па, шта би? Могаде ли их наравнати?

— Мало посаветовах, мало припретих оној удовици, те се стиша све... Говорио сам Милисаву да гледа да је уда. Није јој веровати да ће опет ударити у заваду...

По вечери, гост остаде са домаћином и с попом у оцаклији; млађи се разиђоше да спавају.

— Како су твоји Шапчани? — упитаће кнез Алекса.

— Неког су ђавола узаврели. На добро не слути. Ако им само мало попустиш, зло: попеће ти се на врат; одупреш ли им се — не надај се добру. Онај пас, Турт-Оглија, зликовац је opak. Куд Бего оком, он скоком. Сва је прилика да ће ускоро неком бити према глави.

Ту кнез Равко исприча госту и последњи сусрет свој с Турцима.

— И ја видим да ово неће изићи на добро. Састајао сам се опомад у Миличици са Илијом, па и он каже да се нешто спрема. У Ужицу, вели, струји као у осињаку: јаничари и ерлије ударили у кавгу међу собом, а на нас реже и једни и други. Ако Бог хоће, поклаће се они међу собом. Ко зна шта

се из тога може излећи. Али за нас ће зло бити, ако јаничари сасвим отму маха.

— Ти си се скоро састајао везиром, реци ми шта мисли он. Види ли он шта се ово спрема? Зар он одобрава да јаничари узму власт у руке? Ако то буде — а, како ми се чини, то је већ тако — тешко нама! Али онда неће ни њему бити добро.

— Е, везир! На муци је и он. Док се у Стамболу слушала његова реч, није ни за нас било рђаво. Сад су га јаничари опали, па се више верује њима него њему. А и остарео је, па већ изнемогао. Он би нам помагао, само ако узимадне довољно снаге. И не дао Бог потребе, он ће нас узети у заштиту. А кад би нам, место њега, којом срећом постао везир његов бина-емин, било би још боље.

— Тешко нама, кад се ми уздамо у једне Турке да нас бране од других Турака! — рећи ће поп Лука. — Стало је баш везиру за тим хоће ли полетети која Ђаурска глава! Може нас подоста отићи на онај свет, док и глас о том не стигне до везира. Види се да су јаничари јачи од њега и да ће чинити што се њима свиди, а неће за то питати Хадн-Мустај-пашу. . . Него треба почети другачије.

— А као шта би ти хтео да се почне?

— Да се почне оно што се мора почети. Пушку, па у шуму!

— Говорини онако како приличи твојим годинама. Такав је исти и онај мој поп. Ти

мислиш да ми старији трпимо Турке зато што их волимо, или што нам је, може бити, и овако добро. Трпимо их, што морамо, јер се још не може ништа друго. Није лако ратовати с Турцима. Тукли су се с њима и Руси и Немци, па опет се Турци одржали. Сила су они још. А ми? Мало нас је, а ништа немамо. Ја сам стари војник и знам шта је рат. А како ће да ратује онај који пушке није ни имао у рукама? Чиме да ратујемо ми, кад оружја немамо, муниције немамо, немамо официра, немамо новаца? У рату не побеђује она страна на којој је правда, него она која има већу силу, бољу војску... Ако милост Божја допусти, доћи ће време кад ћемо ми сами позвати народ на оружје. То време није сад. Ваља нам још трпети, и колико се може спремати се.

— Дотле ћете ви, кнезови, погубити главе, а раја, обезглављена, паиће на још веће муке. Бојите се да не изгинете у рату, а овако ће вас потући на огњишту. Док јаничари сасвим овладају нашалуком, као што су пре били завладали, настаће много већа насиља него што су била. Не поможе онда ни везир, ни везиров бина-емин... И ја знам да смо сиротиња, да ништа немамо за рат; али, ако чекамо, зар ћемо онда нешто више имати? Треба оружја, треба муниције, то је истина. Ама је и оно истина да је с нама Бог и његова правда. Бог ће нам помоћи, али ми морамо почети. Народу је дошла душа у подгрлац, трпети се више не може... Ви

ако не можете, или ако не смете, кажите, па да се не чека на вас.

— Е, попе, ти оде далеко! Није то тако лако с голим трбухом и празних шака изаћи пред топ и пред пушку. Сутра ми можемо позвати народ, и људи би нас послушали, дигли би се. Али се не бисмо одржали ни месец дана. Шта би било с нама? Шта би било од оне нејачи, која би остала и без досадашње одбране? Било би много горе него што је сада. Вама, младима ври крв, па само хоћете да се почне што пре. Ви мислите само о почетку, а ми морамо да рачунамо какав ће бити свршетак Алекса лепо вели: „Морамо трпети, а ваља нам се спремати“. Ми смо урадили, колико смо могли: чували смо народ од насилља, старали смо се да му терети олакшају. Лако ћемо вам се уклопити с пута, ако вам сметамо, али ваља најпре да видимо чијој ћемо памети оставити бригу о народу. Лако је себе прегорети, ама ко ће да узме на душу толику нејач? .. Камо та срећа, да се одмах почети може! Ја бих први зграбио пушку, па не бих у шуму, него право на Шабац .. Чекаћемо, ако дадне Бог да дочекамо боље време. Не доживимо ли ми тај срећни дан, аманет вам од нас: не престајите мислити и радити на ослобођењу народном.

— Ова момчадија хтела би само да се почне, па после ће, мисле, већ лако ићи. Они држе да би нас неко помагао. Боже сачувај! И ја сам некад тако мислио, па сам се уверио да

ми пријатеља немамо. Ако можеш што урадити својом снагом — добро; ако не можеш, и не почињи. Не знаш ти, мој попе, колико би тешкоћа било у самом почетку. Теби се чини да би сви листом устали на оружје, чим би ко позвао. Није тако. Ја сам некад морао измишљати и говорити како немачки цар води велику војску против Турака, како се зарекао, да нас ослободи, ако се само увери, да га ми радосно очекујемо, па, да с тога морамо и ми устати на оружје. Али ми се и осветила та измишљотина моја! . . . Народ је овај проживео векове у ропству. Није их мало, који мисле, да је нама од Бога суђено, да робујемо. Треба спремити не само оружје и муницију, него припремити и људе за борбу. Овај је наш крај и послушан и за борбу оран, али није тако свуда. . . Ни ми не мислимо, да везир нас чува, што нас баш воли, нити очекујемо, да ће нас султанови везири начинити слободнима. Он нас брани од јаничара, јер су они и њему непријатељи. Сутрадан да се почне буна, они би заједнички скочили да је угуше. Али признаћеш и ти, да нам је за ово неколико година било много лакше, док није било јаничара. Ми против њихових насиља вичемо, против њих тражимо помоћи и молимо везира за заштиту. . . Сад није време никаквом покрету.

Прошло је било пола ноћи кад гост и домаћини полегаше, да за који час забораве бриге, које их сву тројицу подједнако притискиваху.

ми пријатеља немамо. Ако можеш што урадити својом снагом — добро; ако не можеш, и не почињи. Не знаш ти, мој попе, колико би тешкоћа било у самом почетку. Теби се чини да би сви листом устали на оружје, чим би ко позвао. Није тако. Ја сам некад морао измишљати и говорити како немачки цар води велику војску против Турака, како се зарекао, да нас ослободи, ако се само увери, да га ми радосно очекујемо, па, да с тога морамо и ми устати на оружје. Али ми се и осветила та измишљотина моја! . . . Народ је овај проживео векове у ропству. Није их мало, који мисле, да је нама од Бога суђено, да робујемо. Треба спремити не само оружје и муницију, него припремити и људе за борбу. Овај је наш крај и послушан и за борбу оран, али није тако свуда. . . Ни ми не мислимо, да везир нас чува, што нас баш воли, нити очекујемо, да ће нас султанови везири начинити слободнима. Он нас брани од јаничара, јер су они и њему непријатељи. Сутрадан да се почне буна, они би заједнички скочили да је угуше. Али признаћеш и ти, да нам је за ово неколико година било много лакше, док није било јаничара. Ми против њихових насиља вичемо, против њих тражимо помоћи и молимо везира за заштиту. . . Сад није време никаквом покрету.

Прошло је било пола ноћи кад гост и домаћини полегаше, да за који час заборава бриге, које их сву тројицу подједнако притискиваху.

Сутрадан у сâм расвитак отпутовао је кнез Алекса у Бранковицу.

*

Друкчији се разговор водио у Шапцу.

— Ко није с нама, он је против нас. Свакога, ко нам смета, ваља уклонити. . . Не ћемо више у прогонство!

— Бего наметно говори, — прихвати Ђурт-Оглија. — Уклонимо с овога света све оне који нам буду на путу. Зар да нам се у брк подемева онај влах, Ранко? Прво његова глава мора пасти!

— Скупа је његова глава, — рећи ће Мусага. — Њега везир чува и воли га као сина. Свих тројицу нас дао би за мали прст Ранков. Не треба на њега нападати, него гледати да се придобије на нашу страну.

— Кога придобити? Ти не знаш још ђаурску веру како је тврда! А Ранко је бесан. Он разговара с нама као са слугама. Уза се води гомилу оружаних хајдука. А онај његов поп зао је као пас. Њима се мора дохакати. Ја већ поодавно меркам прилику да га смакнем. . . А није ми баш нимало стало за тим шта ће рећи Мустај-паша. Доћи ће ред и на њега!

Уз мишљење Ђурт-Оглијино присташе и она двојица. Са извршењем осуде не треба развлачити.

*

У прозорје, један коњаник пројаха тесним сокацима шабачким, што изводе са Бајира на београдски друм. То беше Алија, верна слуга Бегина.

Увијен у кабанцу, Алија је попритегао диггин своме врапцу, те му удесно *раван*, па га љушка као у колевци. Спустила се ситна, хладна киша. По таквом времену не путује се без велике потребе. И Алија мора бити да путује по важну послу. А куда ли ће?

Далеко је Свилеува, пут је тежак, време ружно. А ту је крај путу Алијину. Али је он срчан момак, врапац је његов издржљив. У служби свога господара, Алија не зна за умор. А баш му је у вољи пут у том правцу, више но икоји други. Занесен мишљу слатком, Алија и не осећа потребу одмора, пити се коња сећа; на студену кишу, што га од куће прати, и не мисли. Све су мисли његове на другој страни.

„Баш ми је срцу драга! Само кад је видим, па ми је одмах некако друкчије: сав ми свет бољи, свака ми ствар лепша. . . А каква је, ни везир јој не би нашао мане! Ама мрзи Турчина, мрзи свакога ко се Турчином зове. А томе је само Бего крив: убио јој брата, ни крива ни дужна. . . А ко зна да се није загледала у каква рајетина? . . . Да се уда, да му је други одведе испред носа! То не може бити. Или његова, или ничија! . . . Па и Бего разбירה за пекакву лепу удовицу у Брдарици. Све му је мало. Али овде нема ништа за њега. Само преко мене мртва може она допасти другоме“ . . .

Превалило је било подне, кад Алија изби на Граничје, одакле угледа високу шицдралију кнез-Ранкову, окружену многим зградама.

Бан на раскрсници, где се пут, што води у Дуго Воће, укршта с путем, који иде из Вукодражи. испаде иза једнога тријака, бос и дроњав, један момчић, те Алијин вранац изненадно гурну у страну. Алија се једва одрија на коњу. Рука му се невољно маши пиштоља, и кад га већ хтеде скресати у забезекнута дечка, Алија се сети да је у кнежини кнез-Рањковој, да је ту пред његовом кућом, па — врати пиштољ за појас.

Кад стиже пред кућу кнез-Рањкову, он се јави с вратница. Пси, као курјаци, поскакаше испод амбара и полетеше к вратницама. Један момак истрча из старе куће, једва одби псе, приђе те отвори вратнице. Кад познаде Алију, дође му криво што је и изишао, али, послушан своме господару, отвори вратнице и спроведе путника до пред коњарник.

Распремајући коња, Алија запиткиваше то о овом то о оном. Маринко му кратко и преко срца одговараше, па га тек упита:

— А која ли мука тебе догна по овом времену?

— Дошао сам, што знам, да си ме се ужелео: писмо се одавно видели.

— Кад те ја пожелео, онда те мајка твоја видела.

— Знам ја, да се ти то шалиш. Ти не мислиш тако, како говориш. Сви сте ви Сви-леушани такви. У овој кнежини и нема бољих људи од вас: мирна, сваком покорна раја. Тако сав Шабац о вама мисли. . . Где је кнез? Је ли код куће?

— Шта ће ти кнез?

— Рајетин слуша, што му се говори, а не испитује онога, ко му заповеда.

— Море, ако само вабнем оне цукеле, па ћеш видети, ко је рајетин...

Кнез Ранко беше у оцаклији. Чујући разговор у дворишту, отвори прозор, хартијом облепљен, да види ко је. Познаде Алију и позва га к себи.

Алија, прилазећи кнезу, поздрави га по турски и саопшти му да га је послао Бего с поруком: да кнез дође ових дана у Шабац, поради неког посла кнежинскога.

— Добро, добро, Алија! Иди доле у мутвак, одмори се и прихвати се мало. Ако не мораш даље, препоћи, па сутра порани.

— Речено ми је да сутра рано будем у Шапцу. Мало ћу се одморити, па ћу да хватам конак у Лојаницама.

— Ради, како су ти рекли. Кажи да ћу доћи.

*

И не одморивши се довољно, Алија се крете, да би, како рече, могао смаштити у Лојанице. Али чим изиђе из Леске, он скрете у десно, и спусти се правце кући Симе Петровића из Брдарице.

Сима је потанка стања, али разборит човек. Остао је инкосан: браћа му помрла још у младим годинама, а јединац му син, Ненад умре пре три године, не састави ни пуцу годину, од како се оженио. Млада његова, Павлија, оста у кући свога свекра;

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА

„Радое Домановић“

Изм. бр. _____

Својеручни потпис _____

Баш на раскрсници, где се пут, што води у Дуго Воће, укршта с путем, који иде из Вукодражи. испале иза једнога трњака, бос и дроњав, један момчић, те Алијин вранац изненадно гурну у страну. Алија се једва одржа на коњу. Рука му се невољно маши пиштоља, и кад га већ хтеде скресати у забезекнута дечка, Алија се сети да је у кнежини кнез-Ранковој, да је ту пред његовом кућом, па — врати пиштољ за појас.

Кад стиже пред кућу кнез-Ранкову, он се јави с вратница. Пси, као курјаци, поскакаше испод амбара и полетеше к вратницама. Један момак истрча из старе куће, једва одби псе, приђе те отвори вратнице. Кад познаде Алију, дође му криво што је и изишао, али, послушан своме господару, отвори вратнице и спроведе путника до пред коњарник.

Распремајући коња, Алија запиткиваше то о овом то о оном. Маринко му кратко и преко срца одговараше, па га тек упита:

— А која ли мука тебе догна по овом времену?

— Дошао сам, што знам, да си ме се ужелео: нисмо се одавно видели.

— Кад те ја пожелео, онда те мајка твоја видела.

— Знам ја, да се ти то шалиш. Ти не мислиш тако, како говориш. Сви сте ви Свилеушани такви. У овој кнежини и нема бољих људи од вас: мирна, сваком покорна раја. Тако сав Шабаци о вама мисли. . . Где је кнез? Је ли код куће?

Баш на раскрсници, где се пут, што води у Дуго Воће, укршта с путем, који иде из Вукодражи, испаде иза једнога трњака, бос и дроњав, један момчић, те Алијин вранац изненадно гурну у страну. Алија се једва одржа на коњу. Рука му се невољно маши пиштоља, и кад га већ хтеде скресати у забезекнута дечка, Алија се сети да је у кнежини кнез-Ранковој, да је ту пред његовом кућом, па — врати пиштољ за појас.

Кад стиже пред кућу кнез-Ранкову, он се јави с вратница. Пси, као курјаци, поскакаше испод амбара и полетеше к вратницама. Један момак истрча из старе куће, једва одби псе, приђе те отвори вратнице. Кад познаде Алију, дође му криво што је и изишао, али, послушан своме господару, отвори вратнице и спроведе путника до пред коњарник.

Распремајући коња, Алија запиткиваше то о овом то о оном. Маринко му кратко и преко срца одговараше, па га тек упита:

— А која ли мука тебе догна по овом времену?

— Дошао сам, што знам, да си ме се ужелео: нисмо се одавно видели.

— Кад те ја пожелео, онда те мајка твоја видеа.

— Знам ја, да се ти то шалиш. Ти не мислиш тако, како говориш. Сви сте ви Свилеушани такви. У овој кнежини и нема бољих људи од вас: мирна, сваком покорна раја. Тако сав Шабалц о вама мисли. . . Где је кнез? Је ли код куће?

нити се хтеде враћати у род, биће, ваљда, зато што није имала ни оца ни матере, нити се хоће удати. Толике је просиоце до сада одбила, а било је баш добрих прилика. Радница је што може бити! Сима и његова Босиљка гледају је као своје дете, она им је и син и снаха; чине јој по вољи, пазе да јој се не учини што на жао. А она је њих поштовала, радила је све што год је могла, осећала је њихову љубав према себи, па се старала и да је заслужи. „Срце ми је прирасло за ову кућу“: тако говораше Павлија својој родбини.

Кад се јави какав нов просилац за Павлију, Сима и Босиљка чисто претрну од страха, док не чују њену реч. Бојали су се пристаће, да се уда. Чинило им се, да би с њом сва срећа отишла из куће.

Павлија била је здрава као дрен, окретна као веверица. Кад је погледаш, очију не можеш одвојити од ње, све је на њој лепо: очи црне, велике; трепавице дуге; обрве извијене; средњег раста, а танка струка. Препланулом лицу њену лепо доликује бео убрадач.

Па још што је нарави лепе!

Ко је само једанпут видео Павлију, тај је није лако заборавио.

Таман Павлија извадила проју из пепела и узела нож да је оструже од изгоретина, а кад пси залајаше према вратницама и у двориште уђе Алија.

Павлија се помолн на врата, вабну псе, те Алија мирно дође пред кућу.

— Помози ти Бог, Павлија!

— Бог ти помогао!

— Шта радите, како сте? Јесте ли ради гостима?

— Добру госту врата су свакад отворена.

— Камо Сима? Где је Босиљка? Зар си ти сама код куће?

— Сад ће и они доћи.

Алија похита да расприми коња, уђе у кућу, па седе крај ватре.

— Је ли теби криво, Павлија, кад ја дођем?

— Што ће ми бити криво? Долазе нашој кући и други људи.

— Ја не знам за што ко долази, али ја баш не бих могао проћи овим крајем, а да се не вратим вашој кући. Ето и сад, враћајући се из Свилеуве, скретох овамо, мислим и да преноћим овде, и ако сам могао стићи на конач у Лојанице. Волим да се видим са Симом, а ни тебе нисам одавно видео...

— Баш због тога ниси морао долазити.

— Зар баш тако? ... А шта сам ти ја, болац, учинио, да тако мрзими на ме?

— Не мрзим ја ни на кога, али знаш шта је било...

— Па јесам ли ја за то крив? Ти не верујеш, али ја бих живот свој заложно за те.

— Не знам то, али знам да су твоји убили мога брата убили су га Турци, а и ти си Турчин...

Дође Босиљка, те се разговор прекиде. Мало доцније ево ти и Симе.

— Помози ти Бог, Павлија!

— Бог ти помогао!

— Шта радите, како сте? Јесте ли ради гостима?

— Добру госту врата су свакад отворена.

— Камо Сима? Где је Босиљка? Зар си ти сама код куће?

— Сад ће и они доћи.

Алија похита да распреди коња, уђе у кућу, па седе крај ватре.

— Је ли теби криво, Павлија, кад ја дођем?

— Што ће ми бити криво? Долазе нашој кући и други људи.

— Ја не знам за што ко долази, али ја баш не бих могао проћи овим крајем, а да се не вратим вашој кући. Ето и сад, враћајући се из Свилеуве, скретох овамо, мислим и да преноћим овде, и ако сам могао стићи на конач у Лојанице. Волим да се видим са Симом, а ни тебе нисам одавно видео...

— Баш због тога ниси морао долазити.

— Зар баш тако? ... А шта сам ти ја, болац, учинио, да тако мрзиш на ме?

— Не мрзим ја ни на кога, али знаш шта је било...

— На јесам ли ја за то крив? Ти не верујеш, али ја бих живот свој заложно за те.

— Не знам то, али знам да су твоји убили мога брата убили су га Турци, а и ти си Турчин...

Дође Босиљка, те се разговор прекиде. Мало доцније ево ти и Симе.

Алија се са Симом упусти у разговор сасвим друге врсте, само тек овда онда бацни поглед, пун жудње, на лепу Павлију, која му је мозак завртела.

А јесте и Алија кршан момак! Син по-посне Босне! Познат је међу друговима својим са свога јунаштва; у својих старешина ужива пуно поуздање. Њега Бего и не сматра друкчије него као млађег брата. Бегина сестра, Мејра, лудује за њим. Он то зна поуздано и још зна, да би му је Бего дао без речи. Ле-потом својом и поносним држањем Алија је освојио срце не једној харемској лепотици. Само раја, црна раја, зна Алију по другоме нечем: по његовој оштрици, по камџији и пиштољу . . . по бесу његову.

И тај мрки вук како уме бити мек и питом! Како његов глас задрхће, кад с Павлијом говори, како соколове очи своје обара, кад га Павлија огледа. Пред њом је од па-мука мекши, од јагњета миришији!

Због ње је Алија и према Сими много друкчији него према другима.

За вечером Алија вади из бисага својих као снег бео шабачки хлеб и суху рибу, па нутка домаћина, коме је риба ретко јело, а већ постарао се, да претекне довољно рибе за Босиљку и за Павлију.

По вечери Алија сам меље кафу на сарајевску воденицу, без које се, вели, никад не креће на пут, а Павлију упућује како да скува „кајмакли“-кафу. И он и Сима распа-лили чибукe. Пуши Сима миришљаву бошчу,

за коју није ни знао, док се не упознаде с Алијом.

У четири ока говораше Алија Сими: како је Бего начуо за његову снаху, како разбира за њу, али он не треба ничега, да се боји, док је њега. Сима, прстодушан, верује, да му је Алија искрен пријатељ; он држи да Алија њега ради свраћа почешће његовој кући.

Поседеше, па и полегаше: Алија с једне страче огњишта, Сима с друге. Босиљка са Павлијом оде у вајат. Сима заспа, а Алији неће сан на очи. Лепа удовица никако да му изиђе из памети. Прирасла му за срце, па све боље опажа да му је мучно без ње. Мрзак јој је што је Турчин... Мислио је и о том да је силом уграби, да је украде, на какав било начин, да је одвоји од ове куће, да је доведе у Шабац, и онда не би имала куд. Али му за тим дође у намет: да јој на такав начин не би никад био драг, да би га мрзила не само што је Турчин, него и као отмичара, као разбојника...

У таквим мислима Алија, будан, дочека и зору.

Павлија устала прва: дошла воде, омела обућу. Поустајаше и остали. Алија оде опремати коња, а једнако изгледа, неће ли моћи уграбити прилику, да с Павлијом на само проговори неколико речи. А кад му се то никако не даде, појаха вранца и крете к Шапцу.

Уз пут је мислио само о Павлији. Упила му се у душу, па му њена слика једнако пред очима. Милија му је од свега на свету.

„Она мора бити моја, па на који било начин... Али да је за то добити и њен пристапак. Ја нећу, да она буде робинја моја, хоћу да ми буде жена по драгој вољи својој... Ја хоћу, али она то неће, неће што сам Турчин, неће што јој је Бего убио брата... Бего, кога ја служим са толиком преданошћу, он ми руши срећу моју! Јесам ли ја то заслужно? Не, не, он је крив, он мора то поправити. Али како да поправи? Мртвога не диже из гроба...“

Пред подне стиже Алија у Шабац. Уз пут се одлучно, да тајну срца свога открије Бегу, да у њега тражи савета. А ако му Бего не хтедне помоћи, наумио беше да раскине с њиме.

Ућута се Бего, кад му Алија, још истога дана, каза, какав га јад мори. Бего је донеста веома пазно Алију, он је знао за љубав своје сестре према Алији, и није нимало био противан томе, да Алију назове својим зетом. Не би му мило кад чу ову изјаву Алијину; знао је, како ће његову Мејру ожећи овај глас. Презире Мејру, више му се свиди некаква влахinja, удовица, него овај харемски булбум!... Све су те мисли пројуриле Бегу кроз главу. Једва подиже оборену главу и кроз зубе процеди у одговор Алији:

— Нека то мало стаје. Имамо сад један важан посао: ваља пречистити рачуне са Ранком. па ће онда доћи на ред и та удовица твоја.

*

Већ се и сутон ухватио, а попа Луке још нема. Отишао је у парохију још јутрос,

па се негде задржао. Кнез Ранко већ трећи пут пита, је ли се вратио.

Ситна хладна киша како је пробила зору, па цео дан не престаде. Не може се никуд из куће. Кнез Ранко остао цео дан у својој оцаклији. Због ружна времена нема никога ни да дође. С тога и погледа једнако попа и разбира за његов повратак. Једва већ у мркли мрак стигне и поп Лука.

— Шта би с тобом? нема те цео дан.

— Имао сам посла у парохији. Марку Глигорићу умрла мати, па сам свршио опело. Ту чујем, како је у Гајићевој кући грдна неслога и завада, како су се оцомад тукли и исакатили, па одем одмах, да видим шта им је. Код њих сам остао цео дан, мирити их. Једва обећаше да ће се смирити...

— Долазио ми Алија.

— Који Алија?

— Та, Алија Бегин!

— Шта је хтео?

— Зову ме у Шабац ради некога посла нахијскога.

— Хм! Ко би њима веровао! Нахијски посао је само изговор, да те домаме у Шабац.

— Шта имају да ме домамљују? Хтели би јамачно опет да наваљују за онај прирез. Ваљда су смислили други некакав начин, само да дођу до новаца. Али ће им бити узалуд сав труд.

— Бато, немој, да им идеш! Не веруј им. Они одавно удешавају прилику да те смакну. Не иди под нож!

— Шта си се ти сад поплашио? Ко би мислио само о том, где га може снаћи зло, не би се смео никуд маћи из куће. Ја знам да они мрзе на ме, као што ни ја не волим њих; али их се и не бојим много.

— Ти си заборавио шта ти оно рече Бего зимус, па као да се не сећаш ни речи Ћурт-Оглијиних на Сопоцкој. Прете, а ти им још верујеш, верујеш зликовцима! Убиће те, само ако им одеш.

— Ја не могу народске послове напустити с тога, што се бојим, да ме неко не убије. Нисам се никад плашио, не плашим се ни сад... А знају они, да има неко старији, који води рачуна и о мени и о њима... Ићи ћу им, баш да видим, шта хоће.

— Опет ти велим, да не идеш, да не дајеш своју главу за прѣ Бога. Ти си им велика сметња, не даш им, да чине по твојој кнежини шта хоће. С тога су и наумили, да те уклоне с овога света. Не гини узалуд, не остављај кнежину обезглављену.

— Не знам, шта ти је вечерас, само о злу говориш, па зло слутим! Казао сам ти, да ћу да идем, и тако ће бити.

Тога вечера кнез Рацко не могаде дуго заспати. Признавао је у души, да поп има право. И сам је добро знао, да му шабачки јаничари раде о глави. Није паметно ићи им под пож. Али, како може, да не оде? Зар да помисли неко, да је он плашљивица? Зар не би у Шапцу сви рекли, да се кнез Рацко поплашио, па не сме, да дође, кад га зову

ради посла? Та онда би му се подсмевали и Срби и Турци! Изгубио би сваки углед. Не би га више нико ни поштовао. И Турци би чинили по његовој кнежини шта хоће, као и по другима. Не би се више плашили његова имена, као до сада. Такав живот није никакав живот. Он таквим животом не би могао живети ни једнога дана. Ићи ће, па макар га шта снашло... Ако погине, остаће његова деца сирочад. А шта ће бити од кнежине његове? Ко ће га заменити? Ко ће народ чувати од насиља турскога?... Шта ли ће чинити везир, ако га доиста убију? Да ли ће бар казнити убице његове?... Како би било, да јави кнезу Алекси. да га зову у Шабац?...

Сутрадан кнез Ранко не изиде никуд из куће. Опет поп на послу, а он сам код куће. Кад би у вече, поп опет отпоче разговор о Бегину позиву, и опет стаде доказивати, да не треба, да му иде.

— Ићи ћу сутра! То беше сав одговор кнез Ранков.

Настаде дуго ћутање. Кнез Ранко пуши на дугачак трешњев чибук, гледа у ватру на очаку, а мисли су му далеко, далеко. Поп оборно главу, замислио се и он, али тешко да би и сам могао дати рачуна, о чем баш мисли.

— Са миом ће ићи Маринко и Сима; могу ми што затребати. Они су најпоузданији од момака... Ако се ја не вратим, ти гледај шта знаш... Чувај ми децу.

— Кад и сам слутим зло, што идеш? Лакије је дочекати их овде, ако те устраже, него сачувати се од њих, кад им се падне у руке. Шта ће ти помоћи два момка?! Немој да идеш, то је најбоље.

— Ићи ћу, рекао сам ти, јер не може друкчије бити. Никад нисам био кукавица, па нећу ни сад, да ми се надене то име. Боље је да остане лепо име, него живот сраман. Зар ме не би срам био, кад би се рекло, да не смем из куће, да изидем. Идем, па шта Бог да. Ако ме нападноу, браћу се; ако погнем, биће, ваљда, ко ће ме осветити.

У том ће и домаћица кнез-Рањкова, Стоја, ући у разговор:

— Ако себе не жалиш, смилуј се бар на ову децу. Шта ћу ја с ово двоје нејаке деце? Зар неће Турци, кад узму твој живот, јурнути и на нас?...

Плач јој прекиде даљи говор.

— Што ти је женска страна: одмах у плач! Није мени првина да идем у Шабац. Зар сваки гине, ко у Турке улази? Неће ни они олако да насрцу, знај!... Ти гледај децу и моли се Богу и за своје и за њихово здравље. Мени, ако је суђено мрети, умро бих сутра и на огњишту. А нико неће живети вечно... Ја ћу, ако Бог да, трећи дан бити код куће.

*

Беше се већ добро поодјутрило, кад се кнез Рањко, с Маришком и са Симом крете за Шабац. Изгреја и сунце. Видело се, да ће бити леп дан.

Кулаш кнез Ранков, одморац, добро храни, занграва се, узмахује главом, иде у косо, прелази с једне стране пута на другу. Јахач му дао дизгин, пустио га да иде, како хоће.

Већ пуца пролеће. Природа се буди из дуга сна. Сунчани зрак још слабо греје, али оживљује. Трава зазеленела, дрвеће напустило, дрвн већ процветао. После дуге зиме радосно се дочекују лепи дани. И човек и животиња и биљка и сама земља радује се доласку пролећа. Оно савлађује смрт, оно заменује зиму, оно доноси живот.

Кнез Ранко, с почетка забринут и суморац, мало по мало подлеже утецају свежега ваздуха, разведри се и сам. Прелазећи погледом с једнога предмета на други, кнез Ранко заборави оне слутње, што беху везане за овај пут. Паде му на ум Милош Пајић из Риђака, коме је се често увраћао, па и сад скрете тамо.

Милош беше добар домаћин, поштен човек, а са кнез-Ранком се рођакао и веома га уважавао.

О сунчеву смировању стиже кнез Ранко у Шабац. Тако је и угађао. Одсео је у Атанаса ханџије, у тако званом „српском хану“, где је обично и одседао.

Пошто је повечерао, кнез Ранко не седе дуго; пође у собу да легне, а Атанасу нареди да Сими и Маришку да уз вечеру једну полуоканицу вина. Чим вечераше, они, по обичају, наместише се испред кнежевих врата.

Атанас, пошто је средно послове своје, дође Маринку и Сими, да, вели, мало проегленишу. Понуди их најпре лепим дуваном, а после им изнесе из подрума један топрак вина. Та Маринко и Сима су давнашњи знанци његови, па хоће да их почасте. Пошто попише, Атанас се опет диже: „Покладе су данас, па може поднети још један топрак“. И донесе још један.

Атанас им се жали на Турке, како му понеки често не плати, што потроши. Тужити се, вели, нема коме, јер нико не би окренуо главе на такву тужбу, пошто је и он хришћанске крви. „Да ми је само дочекати да се почне буна, да се осветим овим зликовцима, јаничарима“

Вољан да своје госте својски почасте, Атанас позва Маришка и Симу, да сиђу с њиме у подрум, да попију по једну из једнога бурета још неначета. Они се згледаше, као да питају један другог, да ли да оставе место, које им је одређено. Атанас то опази, па ће им рећи:

— Та, шта се згледате?! Кнез Ранко вас неће тражити, сад он спава у велико. А напослетку, и да викне, да проговори само, чуће се; сто подрумских врата ту.

— Хајде, само да се не задржавамо, рећи ће Маринко. Устадоше и он и Сима. Атанас напред с фењером, а они за њим сиђоше у подрум.

Атанас одврати буре, извуче на натегу, натоци топрак, један па други. Пију и ка-

зују своје оцене о вину. Замагљиле се очи и у Маринка и у Симе, а добро вино расположило их, па се и не сећају, да излазе из подрума.

У дворишту се зачуше кораци. Маринко и Сима, опрезни на сваки шушањ, упрене погледе у Атанаса.

— То мој Ставра мене тражи, рећи ће Атапас, и у треп ока искочи напоље, а тешка растова врата заклопише се за њим и гвоздена реза би намакнула.

У тај час, врата на соби, у којој кнез Ранко спаваше, бише остављена. Спрам светлости од фењера, који Атапас држаше у дворишту, указа се кнез-Ранкова слика: скочио из постеље, махну се оружја са чивилука, али, у тај мах плануше две три пушке, у собу упаде једна ужва јаничара. Јурнуше на рањеника. Он се још држаше на ногама. Једнога, за њим другога, који му први прилетеше, дохвати и баци за врата. Припуцаше пушке опет и кнез Ранко паде, мртав, на сред собе.

— Аферим, море! Ала га лепо упљејасте!... Ама, зна Атапас, како ће замку, да намести!

— Сад је ред на момке његове.

— И њих, и њих! То ће ми бити плата за вино, што ми полокаше, пси једни!

— Маринко! Симо! Одбаците оружје, предајте се, неће вас нико дирнути.

— Отвори, па онда да се разговарамо!

— чу се глас из подрума.

Врата се отворише. Пушке припуцаше с обе ст ране. Атанас јаукну, испусти фењер, свећа се угаси. Још два три метка бише испале сполја, и онда се све утиша. Један јаничар донесе угарак са огњишта, те осветли разбојниште. У подруму Сима и Маринко пали један поред другог, а напољу Атанас погођен посред груди, пао потрбушке. Под њим бара крви. Још један јаничар пао испред њега, а до самих подрумских врата Алија, тешко рањен, бори се с душом.

Бего тешко уздахну, кад виде рањена Алију. Притрча му, подиже га, пита га како му је.

Он прошапта неколико речи; Бего само толико могао је разабрати: „... Павлија... моја Павлија...“

Још те ноћи нон Лука доби глас, да су хајдуци напали на „српски хан“, убили кнеза Ранка, његове момке и Атанаса хаџију, хан опленили...

